

Santrauka

Pirmieji nelydimų nepilnamečių atvejai Lietuvoje užfiksuoti 1995 metais, kuomet nei teisinės bazės, nei taikomo praktikos, kaip spręsti nelydimų nepilnamečių klausimus, Lietuvoje nebuvo. 1997 metais priimtas įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ nelydimus nepilnamečius išskiria kaip atskirą migrantų kategoriją. pirmą kartą reguliavo ir nelydimų nepilnamečių klausimą. Lietuvos narystė ES pagreitino nelydim nepilnamečių priėmimo, integracijos ir išsiuntimo klausimų reglamentavimą bei jų suderinimą su ES taikomais bendrais nelydimų nepilnamečių apsaugos principais. Metų eigoje buvo tobulinama nelydimų nepilnamečių identifikavimo, priėmimo, integracijos ir grąžinimo praktika.

Lietuvoje nelydimų nepilnamečių atvejų nustatoma palyginti nedaug, todėl šis klausimas nėra įvardijamas kaip politiškai svarbus. Įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ reguliuoja nelydimų nepilnamečių prieglobsčio prašytojų klausimą ir atitinka ES keliamus bendruosius nelydimiems nepilnamečiams taikomus reikalavimus, tačiau problemų išškyla dėl nelydimų nepilnamečių, kurie nesikreipia dėl prieglobsčio.

Nelydimų nepilnamečių grupės: Tyrimas išskyrė dvi nelydimų nepilnamečių grupes: nelydimi nepilnamečiai prieglobsčio prašytojai ir nelydimi nepilnamečiai, kurie nesikreipia dėl prieglobsčio. Tyrimo eigoje nustatyta, kad iš esmės skiriasi teisinis šių grupių statusas bei egzistuojanti praktika jų atžvilgiu. Nelydimų nepilnamečių prieglobsčio prašytojų statusas, priėmimo, apgyvendinimo ir grąžinimo praktika yra teisiškai reglamentuota. Nelydimų nepilnamečių, kurie nesikreipia prieglobsčio, teisinis statusas bei taikomos procedūros nėra aiškiai apibrėžtos, todėl gali pasitaikyti atvejų, kuomet nebus atsižvelgta į vaiko geriausius interesus.

Statistika: Per 2000-2008m. iš viso identifiukuoti 137 nelydimi nepilnamečiai prieglobsčio prašytojai ir nuo 2001 stebima pastovi mažėjimo tendencija. Daugiausia nelydimų nepilnamečių į Lietuvą atvyksta iš Rusijos/čečėnų tautybės (56%), Afganistano (17%) ir Baltarusijos (4,4%). Pusė atvykstančiųjų yra 16-18 metų amžiaus, daugiau berniukų nei mergaičių. Daugiausia nelydimų nepilnamečių į Lietuvą atvyksta dėl karo baimės ir asmeninio nesaugumo jausmo. Statistika apie nelydimus nepilnamečius, kurie nesiprašo prieglobsčio, nėra renkama ir studijoje pateikiami tik fragmentiniai duomenys.

Atvykimas/identifikavimas: Už nelydimų nepilnamečių atvykimą ir įleidimą į Lietuvą atsakinga institucija yra Valstybės sienos apsaugos tarnyba. Nelydimiems nepilnamečiams skiriamas padidintas dėmesys, bet atvykimo procedūros iš esmės yra tokios pačios kaip ir suaugusiems trečių šalių piliečiams. Identifikuojant ir atliekant pirminę nelydimų nepilnamečių apklausą pasienyje gali iškilti problemų su vertėjais, nes pasienio punktai nėra aprūpinti reikalinga įranga ir neturi specialiai paruoštų pareigūnų, kurie galėtų kiekvienu atveju apklausti nelydimą nepilnamečių atsižvelgdami į vaiko geriausius interesus. Jeigu nelydimas nepilnamečis įleidžiamas į prieglobsčio procedūrą, problemų neiškyla, nes Migracijos Departamentas turi galimybes atlikti apklausas net su vertėjais esančiais kitose šalyse.

Globa: Įstatymas numato, kad visiems nelydimiems nepilnamečiams prieglobsčio prašytojams nuo jų identifikavimo momento turi būti skiriama globa ir jų interesų atstovavimas. Pirminės nelydimio nepilnamečio apklausos metu privalo dalyvauti ir vaiko interesus atstovauti vaiko globėjas, o jei jo nėra, vaiko teisių apsaugos darbuotojas. Praktikoje vis dar pasitaiko atvejų, kad vaiko teisių apsaugos darbuotojo dalyvavimas ne visada užtikrinamas. Įleidus nelydimą nepilnamečių į prieglobsčio procedūrą ir jį apgyvendinus Pabėgėlių Priėmimo Centre, jo oficialiu globėju tampa Centro direktorius, kuris atstovauja vaiko interesus.

Prieglobsčio procedūra: prieglobsčio suteikimo procedūra Lietuvoje yra pilnai reglamentuota ir atitinka ES teisinę. Įgaliota institucija gavusi nelydimo nepilnamečio prašymą suteikti prieglobstį, per 24 val. surenka reikalingą informaciją ir pateikia ją Migracijos departamentui, kuris per 48 priima sprendimą dėl nelydimo nepilnamečio įleidimo į šalį. Įstatymas numato, kad nelydimas nepilnametis prieglobsčio prašytojas negali būti neįleistas. Migracijos departamento dėl įleidimo į prieglobsčio procedūrą nelydimi nepilnamečiai dažniausiai laukia pasienio punktuose arba Užsieniečių registracijos centre, kurie nėra pritaikyti nelydimiems nepilnamečiams. Nustatęs, kad prieglobsčio prašytojas yra nelydimas nepilnametis, Migracijos departamentas priima sprendimą jį apgyvendinti Pabėgėlių priėmimo centre. Toliau vyksta tokio nelydimo nepilnamečio prašymo suteikti tarptautinę apsaugą nagrinėjimas. Įstatymas numato, kad prieglobsčio prašymas nagrinėjamas nuo 3 iki 6 mėnesių, bet nelydimų nepilnamečių prašymai išnagrinėjami greičiau. Iki 2009 Lietuvoje nelydimiems nepilnamečiams buvo suteikiama papildoma apsauga, t.y. leidimas gyventi 1 metus su galimybe jį pratęsti. Pabėgėlio statusas nelydimiems nepilnamečiams nebuvo suteiktas nei karto.

Nelydimų nepilnamečių, kurie nesikreipia dėl prieglobsčio, teisinė padėtis yra nepakankamai reglamentuota, institucijų praktika yra nevienoda, todėl praktikoje gali pasitaikyti atvejų, kuomet neatsižvelgiama į vaiko geriausius interesus ir neužtikrinama jam reikalinga apsauga (jis/ji gali būti net neįleisti į šalį ir gražinti). Praktikoje tokiems nelydimiems nepilnamečiams gali būti taikomas administracinis sulaikymas (net ir patalpinimas į areštinę su kitais nusikaltėliais) siekiant juos išsiųsti iš šalies.

Apygyvendinimas: Nelydimi nepilnamečiai prieglobsčio prašytojai apgyvendinami Pabėgėlių priėmimo centre. Centras nelydimiems nepilnamečiams apgyvendinti turi atskirą korpusą, kuriame gali būti apgyvendinta iki 20 nelydimų nepilnamečių vienu metu. Per 2002-2008 Centre buvo apgyvendinti 30 nelydimų nepilnamečių. Praktikoje pasitaiko atvejų, kuomet nelydimi nepilnamečiai, kurių amžių sunku nustatyti, yra apgyvendinami ir Užsieniečių registracijos centre, kuris nėra pritaikytas nelydimiems nepilnamečiams. Įstatymas nereglamentuoja nelydimų nepilnamečių, kurie nesikreipia dėl prieglobsčio, apgyvendinimo klausimo. Jie gali būti sulaikomi ir apgyvendinami nepilnamečių patalpose, vaikų globos namuose ir pan. Praktikoje tokie nelydimi nepilnamečiai dažniausiai apgyvendinami Užsieniečių registracijos centre iki tol, kol jie bus išsiųsti iš šalies.

Globa: Įstatymas numato, kad visiems nelydimiems nepilnamečiams nuo jų identifikavimo momento turi būti paskirtas globėjas, kuris atstovautų nepilnamečio interesus. Globėjas turi dalyvauti pirminėje vaiko apklausoje ir rūpintis vaiku viso jo buvimo laiku laikotarpiu. Praktikoje pirminės apklausos metu nėra oficialiai paskiriamas vaiko globėjas. Apklausoje dalyvauja vaiko teisių apsaugos darbuotojas, tačiau jis nėra įstatymo įpareigotas ginti vaiko interesus. Jeigu nelydimas nepilnametis prašosi prieglobsčio ir yra apgyvendintas pabėgėlių priėmimo centre, jo oficialiu globėju tampa centras ir centro direktorius. Centro direktorius taip pat skiria tiesioginį globėją, kuris nuolatos rūpinasi ir prižiūri nelydimą nepilnametį centre. Jeigu nelydimas nepilnametis nesikreipia dėl prieglobsčio, jo globos klausimai nėra sprendžiami.

Sulaikymas: Nelydimų nepilnamečių, kurie nesikreipia dėl prieglobsčio, sulaikymas yra paplitusi praktika Lietuvoje. Nelydimi nepilnamečiai dažniausiai sulaikomi Užsieniečių registracijos centre, kuris nėra pritaikytas nelydimiems nepilnamečiams, arba areštinėse su kitais nusikaltėliais.

Nelydimų nepilnamečių apgyvendinimas Pabėgėlių priėmimo centre: Pabėgėlių priėmimo centre apgyvendintiems nelydimiems nepilnamečiams teikiamos visos socialines, švietimo ir medicinos

paslaugas. Centre nelydimi nepilnamečiai, kuriems suteikta tarptautinė apsauga, gali gyventi iki jiems sueina 18 metų. Nelydinam nepilnamečiui yra skiriama 169Lt (50EUR) pinigine pašalpa maistui ir smulkioms išlaidoms.

Integracija savivaldybėse: Valstybės remiama integracija savivaldybėse vyksta dvylika mėnesių. Vėliau ji nutraukiama. Šis integracijos laikotarpis yra per trumpas, ypač tiems asmenims, kurie įstoja į dieninį mokymosi įstaigos skyrių.

Grąžinimas: Lietuvoje grąžinimai vykdomi neatsižvelgiant į specifinius nelydimų nepilnamečių interesus. Tik formaliai yra tikrinama, ar nelydimas nepilnametis bus tinkamai prižiūrimas valstybėje, į kurią jis išsiunčiamas. Per 2000-2008m. norinčių grįžti į kilmės šalį nebuvo identifikuota, t.y. nei vienas nelydimas nepilnametis prieglobsčio prašytojas nepareiškė noro savanoriškai grįžti į kilmės šalį.

Reintegracija: Iki 2009 užsieniečių, grįžusių į kilmės valstybes, reintegracija nebuvo vykdoma.

Tyrimas išryškino kai kuriuos nelydimų nepilnamečių teisinio reguliavimo ir praktikos trūkumus bei pateikė siūlymus jų šalinimui.